

Варга І. В.
студентка І курсу, спеціальності «Освітні педагогічні науки»,
Мукачівський державний університет
Попович О. М.
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В ЕПОХУ ВІДРОДЖЕННЯ

У статті розглянуто провідні ідеї розвитку педагогічної думки епохи Відродження на Україні, особливості поширення ренесансно-реформаційних ідей на Україні, їх відображення в українській педагогічній думці.

Ключові слова: педагогічна думка, гуманістична спрямованість, Реформація, епоха, гуманізм.

Сучасний стан розвитку української педагогіки, потреби виховання людини з високим рівнем національної свідомості передбачають інтенсивне використання надбань педагогічної думки минулих віків на шляху утвердження національної духовності, розвитку національної освіти та культури. Подальший розвиток України, пошук шляхів і механізмів входження української спільноти в європейський культурно-освітній простір передбачає обов'язкове звернення до своєї історичної та педагогічної спадщини, окреслення гуманістичних засад педагогічної думки, використання найкращих надбань гуманістичної педагогіки, врахування традицій ставлення до суб'єкта освітньо-виховного процесу як до неповторної особистості.

Культурно-історична епоха українського Відродження припадає на XVI - XVII ст. Її соціально-економічною сутністю є зародження капіталізму, духовне пробудження, розкріпачення особи, яка отримала змогу реалізуватися у соціальній діяльності, у різноманітних видах творчості. Саме тоді розпочалося зародження гуманізму – системи ідей, поглядів на людину як на найвищу цінність [1]. У цей період заявили про себе принципово нові тенденції у розвитку педагогічної думки, багато ідей якої торкалися проблем виховання дитини у ранньому віці. Теологію (богослов'я) у вихованні і навчанні почали витісняти світські заняття і дисципліни, ідею абсолютного послуху – ідея свободи гармонійно розвиненої, діяльної особистості. Щоправда, ця ідея стосувалася лише дітей заможних верств населення.

В Україні у XVI-XVII століттях активно почала розвиватися педагогічна думка на гуманістичних засадах античності та успіхах навчальних закладів Західної Європи, головним принципом та завданням якої було виховання моральних народно-християнських цінностей, так як впродовж віків глибока внутрішня релігійність - невід'ємна риса українського національного характеру.

Філософські аспекти досліджуваної проблеми аналізуються в працях В. Нічик, В. Литвинова, Я. Стратій, М. Кашуби, І. Паславського, М. Поповича, П. Кралюка, Б. Криси, українознавчі – в працях Н. Петрук. Виникненню і діяльності культурно-освітніх об'єднань, інтелектуальних зібрань, шкіл і колегіумів присвячені розвідки М. Возняка, О. Єфименко, І. Огієнка, В. Перетца, Ф. Титова, К. Харламповича, Я. Ісаєвича, В. Микитася. Історія української освіти і педагогічна спадщина українських мислителів XVI–XVII ст. вивчається С. Сірополком, Т. Кочубей, Г. Сагач, Г. Панчук.

Послаблення духовного диктату католицизму в Україні дало поштовх до розвитку науки та культури, появи світської освіти. У цей час зростає інтерес до соціально-політичної тематики, з'являються нові переклади творів Платона, Арістотеля, Демокріта, Епікура, поширюються і відомі ще за часів Київської Русі збірки апокрифічних праць письменників Візантії - «Бджола», «Прологи» та інші, а також оригінальні роботи Клімента Смолятича, Кирила Туровського, Феодосія Печерського, перших київських митрополитів.

У цей період почали поширюватись в Україні ідеї гуманізму. Серед найвизначніших українських гуманістів слід назвати Юрія Дрогобича (1450–1494), Станіслава Оріховського (1513–1566), Павла Русина (1470) та інших вчених, поетів, громадських діячів. Кожен з них тією чи іншою мірою усвідомлював належність до своєї нації і дбав про рідну культуру, незалежно від своєї гуманістичної діяльності.

Українська педагогічна думка другої половини XVI – першої половини XVII ст. - час культурно-національного відродження, інтенсивного поширення гуманістичних ідей, зародження національної свідомості, утвердження високої духовності. Важливою подією, що сприяла розвитку педагогічної думки в Україні, став початок вітчизняного книгодрукування, основоположником якого є відомий просвітитель XVI ст. І.Федоров (1510-1583 рр.). Він заснував у Львові першу в Україні типографію, у 1574 р. видав першу друковану східнослов'янську книгу «Азбука». У 1578 р. випустив нове видання «Азбуки». Це було зроблено в Острозі, де він заснував свою наступну типографію. Видана І.Федоровим навчальна література є неоціненним скарбом у розвитку педагогічної справи в Україні. Цими книгами він прагнув захистити дітей від вседозволеності батьків, закликав виховувати в милості, в розсудливості, в смиренності, в терпінні [2].

Суб'єктом і носієм гуманістичної за спрямованістю освітньої й педагогічної культури в другій половині XVI – першій половині XVII ст. були українські гуманісти, мислителі, інтелектуали, викладачі шкіл і колегіумів. Будучи частиною національного культурно-освітнього процесу, вони своєю діяльністю втілювали високі зразки педагогічної культури, літературної та інтелектуальної діяльності, визначали орієнтири морально-духовного розвитку особистості.

Під впливом ренесансно-реформаційних ідей, які поширювалися в Україні з кінця XVI – першої половини XVII ст., українська педагогічна думка розглядає людину як істоту активну, творчу, діяльну. Людина постає також творцем свого земного буття, спроможною активно діяти на досягнення своєї користі та загального блага. На перше місце виходять не подвиги ченця-аскета, відгородженого від світу у своєму самозаглибленні та самоспогляданні і внутрішній молитві, а активна суспільна і творча діяльність видатної особистості. Людина, таким чином, розумілась як активний суб'єкт діяльності в широкому розумінні цього слова.

Ренесансне уявлення про людину фокусувалось на сприйнятті її як індивідуальності, як особистості, що реалізує себе в житті. Водночас філософи Відродження, не заперечуючи відмінності між душею і тілом, «внутрішньою» і «зовнішньою» людиною, уникали їх протиставлення. Поставивши людину в центр світу, Відродження сконцентрувало увагу на вивченні природи людини, на її земних характеристиках. Не заперечуючи християнське вчення про людину, гуманісти розглядали людину не у вимірі її гріхопадіння, а у вимірах її земного самоутвердження, творчого становлення, прояву різнобічних її талантів і здібностей [3, с. 70].

Характер процесів, що відбувалися в українській освіті, науці, шкільній справі, педагогічній думці другої половини XVI – першої половини XVII ст. був обумовлений принциповими змінами в свідомості, новим розумінням людини, гуманістичним ставленням до різних виявів людського життя.

Під впливом поширення гуманістичних ідей в Україні був створений новий образ людини – людини, що відзначалася яскравими індивідуальними характеристиками, всебічною освіченістю, непересічними здібностями, духовною і соціальною активністю. Така людина якісно відрізнялася від тих зразків, що функціонували в середньовіччі та античні часи. Тому людина має право насолоджуватися красою землі і всім сущим на ній. Як об'єкт естетичної насолоди природа сприймається в творах С. Кленовича, І. Домбровського, С. Пекаліда, Ш. Шимоновича. Неперевершеним, на наш погляд, є опис літнього дня в поемі Ш. Шимоновича «Женці» і звернення до сонця: «Сонечко милесеньке, око дня ясного!» [4, с. 178-179].

Підкреслюючи творче начало в людині, українські мислителі переорієнтовують її на пізнання природи і самої себе у світі. Проблеми самопізнання окреслюються як одні з головних в інтелектуальній культурі України ще з часів Київської Русі, коли концепція «внутрішньої» людини, самопізнання, самовдосконалення посідала чільне місце у християнській етичній системі. В другій половині XVI – першій половині XVII ст. цю традицію продовжували С. Оріховський, І. Копинський, К. Сакович, К. Транквіліон–Ставровецький. Здатність до самопізнання вважалась однією з головних чеснот людини. На необхідності самопізнання наполягав, зокрема, К. Транквіліон–Ставровецький: «Познай самого себе, яко їстесь так дивное и разумное сотворення, кшталтом и образом Божим, світлостю разумною и несмертельностю почтенний от Бога и межи ангели в товариствии посажоний» [5, с. 208].

Важливе значення у цілісному комплексі ідей, що формувалися в Україні другої половини XVI – першої половини XVII ст., мали ідеї громадянського служіння та патріотизму. В умовах входження України до литовсько-польської держави Речі Посполитої вони набувала особливого значення й специфічного розуміння і пов'язувалась з усвідомленням тогочасною українською людиною своєї не тільки релігійної, але й етнічної, національної окремішності.

Досягнення спільного блага завдяки активній суспільній і громадській діяльності, на думку українських гуманістів, є стрижневим пунктом людського життя. Ідеали громадянського служіння реалізовувалися в діяльності українських братств, культурно-освітніх об'єднань, гуртків літераторів та інтелектуалів, у школах, колегіумах. Тут виховувалася людина, віддана інтересам свого народу, української спільноти. Посилаючись на Цицерона, читаючи в оригіналі його твори, українські гуманісти наголошували, що приватні інтереси мусять підпорядковуватися загальному добру, принцип служіння – це найважливіша моральна норма для всіх.

Своєю діяльністю видатні діячі української культури утверджували ідеали громадянського служіння, індивідуальної героїки і самопожертви на благо суспільства і батьківщини (брати Зизанії, С. Пекалід). Школи і науково-освітні осередки гуманістів готували своїх учнів до майбутньої участі в найрізноманітніших сферах громадської і культурної діяльності. Важливо з погляду характеру і спрямованості педагогічного процесу була переконаність українських гуманістів у тому, що він (освітній процес) повинен здійснюватися «простою» українською мовою. На думку П. Беринди, вона достатньо багата, щоб відтворювати найтонші нюанси філософського мислення і консолідувати українську спільноту.

Отже, виходячи з вищезазначеного можна стверджувати, що характер і зміст процесів у духовній, культурній, освітній сферах України другої половини XVI – першої половини XVII ст. визначалися впливом ідей великої європейської культури – Відродження. Поширені в українській педагогічній думці нові трактування людини, сприйняття її як особистості можна охарактеризувати як ренесансно-гуманістичні, або як такі, що наближаються до них, містять у собі ренесансно-гуманістичні тенденції. Одним із найважливіших виявів людської діяльності в гуманістичній педагогіці постає освітньо-культурна і просвітницька діяльність, духовна та інтелектуальна творчість.

Окреслюючи перспективи виховання сучасної особистості, усвідомлюючи необхідність розвитку гуманістичних засад української освіти та шкільництва, виправданим є використання досвіду творення їх в минулому. Це забезпечує можливість природного входження людини в духовний світ свого народу й культури і розвиток на цій основі її найкращих моральних та духовних якостей без національної обмеженості та егоїзму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підруч. / Л.В. Артемова. - К.: Либідь, 2006. - 420 с.
2. Мицько І.З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – К.,1990. – 192 с.
3. Зайченко І.В. Історія педагогіки: навч. пос.: у 2 книгах. / І.В. Зайченко. – К.: Слово, 2010. – 1656 с.
Книга I: Історія зарубіжної педагогіки. – 2010. - 624 с.
4. Українські гуманісти епохи Відродження: антологія : в 2-х ч. / відп. ред. В. М. Нічик. – К.: Наукова думка; вид. С. Павличко «Основи», 1995. – Ч.1. – 431 с.
5. Пам'ятки братських шкіл на Україні: кінець XVI – початок XVII ст.: тексти і дослідження / редкол. В. І. Шинкарук та ін. – К. : Наукова думка, 1988. – 568 с.

The article deals with the leading ideas of the development of the pedagogical thought of the Renaissance in Ukraine, the peculiarities of the dissemination of Renaissance-Reformation ideas in Ukraine, their reflection in Ukrainian pedagogical thought.

Key words: pedagogical thought, humanistic orientation, Reformation, era, humanism.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>